

КАПІТАЛ ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Систематизовано підходи до визначення сутності капіталу. Досліджено види та складові капіталу підприємства

Ключові слова: капітал, залучений капітал, власний капітал, основний капітал, оборотний капітал

Abstract

Approaches to determining the essence of capital are systematized. The types and components of the capital of the enterprise are investigated

Key words: capital, borrowed capital, equity, fixed capital, working capital

Вступ

Ефективна діяльність щодо управління формуванням капіталу, яка реалізується підприємством є необхідною умовою ефективного функціонування підприємства та забезпечення стабільних фінансово-економічних показників його діяльності.

В сучасних економічних умовах прагнення підприємств до підвищення рівня конкурентоспроможності сприяє все більшій концентрації на ефективності використання капіталу. Саме ефективне управління капіталом дозволяє підприємствам отримувати максимальний прибуток, підвищувати свою рентабельність, фінансову стійкість та свої конкурентні переваги.

Саме тому питання управління формуванням капіталу є досить актуальним.

Питання, пов'язані із капіталом підприємства, управління його формуванням були предметом розгляду як західних, так і вітчизняних вчених, зокрема: Брю С. Л., Байстріюченко Н. О., Бланк І. О., Волошина С. В., Джеджула В. В., Єпіфанова І. Ю., Кучменко В. О., Макконелл К. Р., Погріщук Г. Б., Пономарьов Д. Е., Самуельсон П., Харчук С. А.

Метою роботи є систематизація підходів до визначення сутності капіталу підприємства.

Результати дослідження

Будь-який суб'єкт господарювання в процесі реалізації виробничої, комерційної діяльності, потребує капіталу. Саме капіталу належить одне з головних місць в системі соціально-економічних та політичних відносин суспільства. Через недосконале управління капіталом як на макро- так і на мікрорівні, підприємства відчувають наслідки фінансової кризи.

Термін «капітал» походить від латинського слова «capitalis», що у буквальному перекладі означає «основний, головний» [1]. На сьогодні існують різні підходи до визначення сутності капіталу (таблиця 1.1).

Самуельсон П. визначав капітал як багатство, що використовується для його власного збільшення, самозростаюча вартість [2]. Матеріальним змістом капіталу визнавалось матеріальне майно, цінні папери, грошові кошти

На думку Пономарьова Д. Е. капітал – це загальна вартість засобів у будь-яких формах, які інвестуються у створення активів підприємства та є одним з найважливіших елементів, які є загальною сумою фінансових ресурсів підприємства [3]. Бланк І. О. в роботі [4] зазначає, що капіталом є загальна вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів.

Кучменко В. О. визначає капітал як сукупність запасу фінансово-економічних благ, як у формі грошових коштів так і не грошовій формі й капітальних інвестицій, які залучаються суб'єктами господарювання до економічного процесу як інвестиційний ресурс і фактор операційної діяльності в напрямі отримання фінансового результату, функціонування яких в економічній системі базується на ринкових принципах і пов'язане з фактором часу, ризику і ліквідності [5].

Таблиця 1 – Систематизація підходів до визначення сутності капіталу підприємства

Автор	Капітал – це
Самуельсон П. [2]	багатство, що використовується для його власного збільшення, самозростаюча вартість.
Пономарьов Д. Е. [3]	загальна вартість засобів у будь-яких формах, які інвестуються у створення активів підприємства та є одним з найважливіших елементів, які є загальною сумою фінансових ресурсів підприємства
Бланк І. О. [4]	загальна вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів
Кучменко В. О. [5]	сукупність запасу фінансово-економічних благ, як у формі грошових коштів так і не грошовій формі й капітальних інвестицій, що залучаються суб'єктами господарювання до економічного процесу як інвестиційний ресурс і фактор операційної діяльності в напрямі отримання фінансового результату, функціонування яких в економічній системі базується на ринкових принципах і пов'язане з фактором часу, ризику і ліквідності
Макконелл К., Брю С. [6]	ресурси, створені в результаті процесу виробництва та використовуються для виробництва товарів і послуг; товари, які безпосередньо не задовольняють потреби людини: інвестиції, засоби виробництва
Брігхем Є.Ф. [7]	необхідний фактор виробництва, який включає компоненти боргу, нерозподілений прибуток, привілейовані акції і звичайні акції
Білик Т. О., Білик О. А. [8]	кошти, умови обігу яких перебувають під впливом суспільних інституцій, а обсяги втілені в активах підприємства й, зазвичай, є достатніми для забезпечення його господарської діяльності та власного відшкодування
Шмаленбах Е. [9]	абстрактна вартість, яка відображається у балансі підприємства
Кучменко В. О. [10]	пропонує розглядати капітал підприємства як «сукупність запасу фінансово-економічних благ, як у формі грошових коштів так і не грошовій формі й капітальних інвестицій, що залучаються суб'єктами господарювання до економічного процесу як інвестиційний ресурс і фактор операційної діяльності в напрямі отримання фінансового результату, функціонування яких в економічній системі базується на ринкових принципах і пов'язане з фактором часу, ризику і ліквідності

Макконелл К., Брю С. в роботі [6] розглядають капітал підприємства як ресурси, створені в результаті процесу виробництва, які використовуються для виробництва товарів і послуг; товари, які безпосередньо не задовольняють потреби людини: інвестиції, засоби виробництва.

Брігхем Є. Ф. [7] визначає капітал як необхідний фактор виробництва, який включає компоненти боргу, нерозподілений прибуток, привілейовані акції і звичайні акції.

Білик Т. О., Білик О. А. визначають капітал як кошти, умови обігу яких перебувають під впливом суспільних інституцій, а обсяги втілені в активах підприємства й, зазвичай, є достатніми для забезпечення його господарської діяльності та власного відшкодування [8].

Шмаленбах Е. [9] визначав капітал як абстрактну вартість, яка відображається у балансі підприємства.

Кучменко В. О. пропонує розглядати капітал підприємства як «сукупність запасу фінансово-економічних благ, як у формі грошових коштів так і не грошовій формі й капітальних інвестицій, що залучаються суб'єктами господарювання до економічного процесу як інвестиційний ресурс і фактор операційної діяльності в напрямі отримання фінансового результату, функціонування яких в економічній системі базується на ринкових принципах і пов'язане з фактором часу, ризику і ліквідності» [4].

Отже, існують різні підходи до визначення сутності капіталу. Систематизація існуючих підходів до визначення сутності капіталу показало, що капітал можна визначити як сукупність фінансово-

економічних благ у грошовій та негрошовій формах, функціонування яких в економічній системі базується на ринкових принципах і пов'язане з фактором часу, ризику і ліквідності.

З метою ефективного управління капіталом підприємства в сучасних умовах господарювання важливо враховувати його основні характеристики [1]:

- капітал підприємства є основним фактором виробництва;
- капітал характеризує фінансові ресурси підприємства, які приносять дохід;
- капітал підприємства є головним вимірником його ринкової вартості;
- динаміка капіталу підприємства є найважливішою характеристикою ефективності його господарської діяльності.

Капітал підприємства класифікують за різними ознаками (таблиця 2).

Таблиця 2 – Систематизація видів капіталу (систематизовано за [3-4; 11])

Класифікаційна ознака	Види капіталу
За належністю підприємству	- власний капітал; - залучений (позиковий) капітал
За цілями використання	- виробничий капітал; - позичковий капітал; - спекулятивний капітал
За формами інвестування	- капітал у грошовій формі; - капітал у матеріальній формі; - капітал у нематеріальній формі
За джерелами залучення	- національний капітал; - іноземний капітал
За об'єктами інвестування	- основний капітал; - оборотний капітал
За формами знаходження у кругообігу	- капітал у грошовій формі; - капітал у виробничій формі; - капітал у товарній формі
За організаційно-правовою формою діяльності підприємства	- акціонерний капітал - пайовий капітал - індивідуальний капітал
За характером використання в господарському процесі	- робочий капітал - неробочий капітал
За характером використання власниками	- спожитий капітал; - нагромаджений капітал

За належністю підприємству капітал поділяють на [3-4; 11]:

– власний – характеризує загальну вартість засобів, які належать підприємству на правах власності та використовуються для формування активів;

– залучений – грошові кошти та інші майнові цінності, залучені для фінансування розвитку підприємства на поворотній та платній основі.

Основною складовою формування капіталу є власний капітал підприємства. Важливою характеристикою власного капіталу є здатність утворювати активи підприємства як за рахунок власних фінансових ресурсів, так і шляхом залучення позикового капіталу [11].

За джерелами утворення власний капітал поділяють на: зареєстрований капітал, капітал в дооцінках, додатковий капітал, резервний капітал і нерозподілений прибуток (непокритий збиток), неоплачений та вилучений капітал.

До основних переваг використання власного капіталу відносять [11]:

- фінансовою основою підприємства виступає власний капітал;
- залучення власного капіталу є більш простим порівняно із залученням залученого капіталу;
- власний капітал забезпечує більш високу можливість генерування прибутку.

До основних недоліків використання власного капіталу відносять:

- обмеженість обсягу залучення, а відповідно і можливостей суттєвого розширення операційної та інвестиційної діяльності підприємства в періоди сприятливої кон'юнктури ринку і на окремих етапах його життєвого циклу;

- висока вартість у порівнянні із альтернативними позиковими джерелами формування капіталу.

Отже, за використання лише власного капіталу підприємства фінансово стійкі, проте мають обмежені темпи розвитку.

Залучений капітал дозволяє суттєво розширити обсяг господарської діяльності підприємства, забезпечити більш ефективне використання власного капіталу, прискорити формування цільового фінансування і на цій підставі підвищити ринкову вартість підприємства.

Залучений капітал підприємства може мати такі складові (рисунки 1.2): довгострокові зобов'язання та забезпечення, поточні зобов'язання та забезпечення. Згідно з П(С)БО 11 «Зобов'язання» довгостроковими зобов'язаннями визнаються всі зобов'язання, які не є поточними зобов'язаннями [13].

До довгострокових зобов'язань відносять:

- довгострокові кредити банків;
- інші довгострокові зобов'язання;
- відстрочені податкові зобов'язання;
- довгострокові забезпечення.

До поточних зобов'язань відносять зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу [13].

До поточних зобов'язань відносять:

- короткострокові кредити банків;

- поточну кредиторську заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями,

- поточну кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги;
- поточну кредиторську заборгованість за розрахунками з бюджетом;
- поточну кредиторську заборгованість за розрахунками зі страхування;
- поточну кредиторську заборгованість за розрахунками з оплати праці;
- поточну кредиторську заборгованість за розрахунками з учасниками;
- поточну кредиторську заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків;
- короткострокові векселі видані;
- поточні забезпечення;
- доходи майбутніх періодів;
- інші поточні зобов'язання.

За цілями використання виділяють такі види капіталу як [3-4; 11]:

- виробничий – виробничі засоби, інвестовані в операційні активи для здійснення виробничо-збутової діяльності підприємства;

- позичковий – призначений для інвестування в грошові (депозити) та боргові фондові (облігації, депозитні сертифікати та ін.) інструменти;

- спекулятивний капітал – використовується при здійсненні спекулятивних фінансових операцій, які ґрунтуються на різниці у цінах.

За формами інвестування капітал поділяють на [3-4; 11]:

- капітал у грошовій формі;
- капітал у матеріальній формі;
- капітал у нематеріальній формі.

За об'єктами інвестування капітал підприємства поділяють на [3-4; 11]:

- основний капітал – це капітал, який інвестується у необоротні активи (основні засоби, довгострокові фінансові інвестиції, нематеріальні активи);

- оборотний капітал – це капітал, який інвестується в оборотні активи підприємства.

За критерієм організаційно-правової форми діяльності підприємства виділяють такі складові капіталу [3-4; 11]:

- акціонерний капітал;
- пайовий капітал;
- індивідуальний капітал.

За характером використання у господарському процесі капітал поділяють на [3-4; 11]:

– робочий – капітал, використовується для забезпечення усіх видів господарської діяльності підприємства та формування його доходів;

– неробочий капітал – інвестований в активи, що не беруть безпосередньої участі у різних видах господарської діяльності та формуванні доходів підприємства.

За характером використання власниками можна виокремити такі складові капіталу як:

– спожитий капітал – капітал, який втрачає свої функції після розподілу на споживання;

– нагромаджений капітал – капітал, який формується шляхом капіталізації прибутку, дивідендних виплат.

Висновки

Таким чином, систематизація підходів до визначення сутності капіталу показала, що ним є сукупність фінансово-економічних благ у грошовій та негрошовій формах, функціонування яких в економічній системі базується на ринкових принципах і пов'язане з фактором часу, ризику і ліквідності.

Систематизовано підходи до класифікації капіталу. Досліджено складові власного та залученого капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Харчук С. А. Сучасні проблеми управління капіталом підприємства та шляхи їх вирішення. Економіка та держава. 2015. №6. С. 110-113.
2. Самуельсон П. Економіка. Т.2 М. : МГП «Алгон», 1992. 332 с
3. Пономарьов Д. Е. Капітал підприємства: сутність та аналіз формування і використання. Інвестиції: практика та досвід. 2016. №5. С. 53-58.
4. Бланк И. А. Финансовый менеджмент: Учебный курс. 2-е издание, переработанное и дополненное. Киев: Эльга, Ника-Центр, 2004. 656 с.
5. Кучменко В. О. Економічна сутність поняття капіталу підприємства та його структури. Економічний вісник університету. 2017. Вип. 33/1. С. 232-237.
6. Макконелл К. Р., Брю С. Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: В 2 т., пер. с англ., 13-е изд.: Учеб. Т. 1. Москва, 2001. 974 с.
7. Брігхем С. Ф. Основи фінансового менеджменту: навч. Посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2008. 560 с.
8. Білик Т. О., Білик О. А. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2016. № 3 (75). С. 94-100.
9. Schmalenbach E. Kapital, Kredit und Zins in betriebswirtschaftlicher Beleuchtung. Köln Westdt Vlg, 1961. 257 s.
10. Байстрюченко Н. О., Макарова А. М. Оптимізація структури капіталу підприємства сфери послуг. Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. 2017. №1. С. 70-79.
11. Єпіфанова І. Ю., Дзеджула В. В. Фінансовий аналіз та звітність : практикум. Вінниця : ВНТУ, 2017. 143 с.
12. Загальні вимоги до фінансової звітності: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 1 [Електронний ресурс] : від 07.02.2013 № 73. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
13. Витрати: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 16 [Електронний ресурс] : від 31.01.2000 № 20 із змінами від 29.10.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text/>

Елвін Харун Огли Рамазанов – студент групи МФК-19м факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця

Науковий керівник: Дзеджула В'ячеслав Васильович – доктор економічних наук, професор кафедри фінансів та інноваційного менеджменту, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця

Elvin Harun Ogli Ramazanov – Department of finance and Information Security, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia

Viacheslav V. Dzhezdzhula – Doctor of Econ. Sc., Professor of Finance and Innovation Management, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia